

CEZA KANUNLARININ YER YÖNÜNDEN UYGULANMASI

IMPLEMENTATION OF PENAL CODE IN TERMS OF PLACE

Devrim AYDIN*

Özet: Cezalandırmak, devlet egemenliğinin bir sonucu olduğu için devlet bu yetkisini egemenlik alanında kullanabilir. Devletin egemenlik alanı, devletin ülkesiyle sınırlıdır. Ancak devletler, hukuk düzenlerini ve vatandaşlarını korumak amacıyla ülkeleri dışında işlenen suçlar söz konusu olduğunda da yargı yetkisini kullanmaktadırlar. Ceza kanunlarının yer yerinden uygulanması bakımından mülkilik, faile göre şahsılık, mağdura göre şahsılık, koruma ve evrensellik olmak üzere beş ilke bulunmaktadır. Yargı yetkisine dair ilkelerde, suç ile devlet arasında belli bir hukuksal ilişki bulunmasına rağmen evrensel yargı yetkisinde suç ile devlet arasında herhangi bir bağ yoktur.

Anahtar kelimeler: Yargı yetkisi, uluslararası hukuk, ceza hukuku, ceza yargısı, Türk ceza hukuku.

Abstract: Penalizing is a result of the sovereignty of the state therefore states may exercise this authority within their territory. Sovereignty area of the state is limited with the territory of this state. However, states may also apply their jurisdiction to protect their legal order and their nationals in case of crimes committed out of their territory. There are five principles regarding the criminal jurisdiction of the states. Territorial jurisdiction, active personality principle, passive personality principle, and protective principle are results of state sovereignty. Although there is a certain legal relation between the crime and the state regarding the jurisdiction principles, there is not a bond between the crime and the state regarding universal jurisdiction.

Keywords: Jurisdiction, international law, criminal law, criminal jurisdiction, Turkish criminal law.

* Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku öğretim üyesi.

Giriş

Yargı yetkisi, dar anlamda “mahkemelerde yargılama yapmak” anlamındayken, uzun bir dönem “devletin hüküm ve tasarrufları” anlamında da kullanılmıştır. Bu niteleme bir anlamıyla geçerliliğini korumaktadır zira yargı yetkisini kullanmak, hüküm vermek, cezalandırmak ve cezaı infaz etmek devlet egemenliğinin bir ifadesidir.¹ Bu nedenle yargı yetkisi, devletin kural koyma ve bu kuralları mahkemeleri aracılığıyla uygulama yetkisi-gücü olarak da tanımlanmıştır.² Devletin yargı yetkisi, esasen o devletin egemenlik alanı olan ülkesinde söz konusu olabilir. Yargı yetkisinin bir diğer görünümü de devletin cezalandırmak yetkisidir. Cezalandırmak yetkisi devlet egemenliğinin bir sonucu olduğu için, devlet bu yetkisini de esasen kendi egemenlik alanı olan ülkesinde kullanabilir. Ancak devletler, hukuk düzenlerini korumak amacıyla, ülkeleri dışında işlenen suçlarda da yargı yetkisini kullanmaktadır.

Ceza davalarında devletin suça dair yargı yetkisi bakımından suçun işlendiği yeri esas alan “mülkilik”, failin vatandaşlığını esas alan “faile göre şahsılık”, mağdurun vatandaşlığını esas alan “mağdura göre şahsılık”, ihlal edilen ulusal menfaatleri esas alan “koruma” ve suçun uluslararası niteliğini esas alan “evrensellik” ilkesi olmak üzere beş sistem bulunmaktadır.³ Bunlardan ilk dördünde suç ile devlet arasında suçun işlendiği yer, failin ya da mağdurun vatandaşlığı ya da suçun ilgili devletin zararına karşı işlenmiş olması nedeniyle belli bir ilişki

¹ Stephen Tierney, “Reframing Sovereignty? Sub-State National Societies and Contemporary Challenges to the Nation-State”, *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 54, 2005, s. 162; D. P. O’Connell, *International Law for Students*, London, Stevens & Sons, 1971, s. 251.

² M. Cherif Bassiouni, *Crimes Against Humanity in International Law*, London, Martinus Nijhoff Publishers, 1992, s. 511; Christopher Blakesley, “Extraterritorial Jurisdiction”, *International Criminal Law*, Vol. 2, (Edit) M. Cherif Bassiouni, New York, Transnational Publishers, 1998, s. 36.

³ Bunların yanı sıra, TCK m. 12/f.3’te yer alan bir yabancının yabancı ülkede yabancıya karşı suç işlemesi halinde koşulları varsa Türkiye’de cezalandırılabileceğine dair hükmü “ikame (başka devlet adına) yargı ilkesi” olarak adlandıran görüşler için bkz. Hamide Zafer, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Beta Yay., İstanbul, 2010, s. 464 - 465; Durmuş Tezcan - M. Ruhan Erdem - R. Murat Önok, *Uluslararası Ceza Hukuku*, Seçkin Yay., Ankara, 2009, s. 156 vd. Gerçekten de burada incelenen beş ilkenin hiçbirine dayanmayan bu hükmün ikame bir yargı yetkisi olarak nitelenmesi mümkündür.

bulunmaktadır. Bu ilk dört ilkenin uygulanma nedeni, devletin hukuk sisteminin suçtan doğrudan etkilenmiş olmasıdır. Evrensel yargı yetkisi söz konusu olduğunda ise suç ile devlet arasında doğrudan bir bağ olmasına gerek yoktur. Bu durumda, suçla hiçbir ilgisi olmayan ve suçtan doğrudan zarar görmeyen üçüncü bir devlet bu suçlardan dolayı kendi ceza kanunlarına göre yargılama yapmaktadır. Çünkü evrensel yargı yetkisi, bütün ulusların ve bütün devletlerin menfaatlerini ihlal eden suçların işlenmesi halinde uygulama alanı bulmaktadır.

Türkiye Cumhuriyetinin cezalandırmak yetkisinin yer bakımından sınırları hakkında Anayasa’da bir hüküm yoktur. Yukarıda belirtildiği gibi, yargı yetkisi devlet egemenliğinin bir sonucu olduğu için, bu yönde bir hükmün herhangi bir kanunda yer almasına da gerek yoktur. Anayasanın 9. maddesinde “*yargı yetkisinin Türk milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılacağı*” ifadesi, yargı yetkisinin yer yönünden uygulanmasını değil, kimler tarafından uygulanacağını göstermektedir. Devlet, egemenlik ve yargı yetkisini esasen cezalandırmak yetkisiyle gösterdiği için yargı yetkisinin yer yönünden sınırları Türk Ceza Kanunu’nda (TCK) “*Genel Hükümler*” başlıklı birinci kitapta, “*Kanunun Uygulama Alanı*” başlıklı ikinci kısımda, m. 8 ve devamında düzenlenmiştir. Ancak TCK’da yargı yetkisini düzenleyen hükümlerin başlığında veya içeriğinde yargı yetkisine dair ilkeler ismen yer almamıştır. Hangi hükmün hangi yargı yetkisine dayandığı, hükmün içeriğine bakılarak tespit edilmelidir.

Mülkilik İlkesi

Bu ilke, yargılamanın suçun işlendiği yerde⁴ (*locus delicti commissi*) yapılması gerektiği fikrine dayanır. Buna göre, ister vatandaş ister yabancı tarafından işlenmiş olsun, devletin ülkesinde işlenen bütün suçları takip etmek yetkisi o devlete aittir.⁵ Bu ilkeye göre ceza kanununun

⁴ Suçun işlendiği yer hakkında bkz. Durmuş Tezcan, “Yeni TCK’da Yer Bakımından Yetki”, *Manisa Barosu Dergisi*, Sayı 110, s. 40 vd.; Berrin Akbulut, “Suçun İşlendiği Yer”, *Üçüncü Yılında Yeni Ceza Adaleti*, Seçkin Yay., Ankara, 2009, s. 123 vd.; Mahmut Koca - İlhan Üzülmüş, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Seçkin Yay., Ankara, 2008, s. 63 vd.; Hakan Hakeri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2009, s. 76 vd.; Zafer, s. 449 vd.

⁵ W. William Bishop, “International Law, Cases and Materials”, Boston, L. Brown and Company, 1953, s. 363.

uygulanma alanı, kanun koyan devletin ülkesiyle sınırlı olup ceza kanunları bu devletin ülkesinde işlenen suçlara uygulanır. Bu ilke, devlet egemenliğinin ve yargı yetkisinin o devletin egemenlik alanında mutlak olduğu düşüncesine dayanır. Devletin egemenlik alanının olduğu her toprak parçasında ilgili ulus devletin kuralları uygulandığına göre bu ilke, geleneksel egemenlik anlayışının en somut görünümüdür.⁶

Egemenlikle olan ilgisinin yanı sıra mülkilik ilkesinin temel ilke olarak kabul edilmesinin iki önemli nedeni ceza hukukunun niteliği ile ilgilidir. Bunlardan birincisi, yargılamanın kamu düzeninin bozulduğu yerde yapılması ihtiyacı, ikincisi ise delillere ulaşma kolaylığıdır.⁷ Böylece, hem delillere ve tanıklara kolay ulaşılacak hem de sosyal sözleşme ve kamu düzeni nerde bozulmuşsa orada düzeltilecektir. Montesquiesu, Voltaire ve Rousseau ceza yargılamasında mülkilik ilkesine vurgu yapmıştır. Beccaria da mülkilik ilkesine önem vererek kişinin suçu işleyerek hukuku çiğnediği ve sosyal sözleşmeyi bozduğu yerde cezalandırılması gerektiğini savunmuştur.⁸

Ülke, sadece devletin toprağından oluşmadığı için mülkilik ilkesi de sadece devletin toprak ülkesinde işlenen suçlarla sınırlı değildir. Devletin ülkesi kara sularını, iç suları ve bunun üzerindeki hava sahasını da kapsar. Bayrak kuralından dolayı, uluslararası sularda ve bunun üzerindeki uluslararası hava sahasında bulunan deniz ve hava araçları, bayrağını taşıdığı devletin toprağı olarak kabul edilir. Birinci durumu ifade etmek için gerçek ülke, ikinci durumu ifade etmek içinse farazi ülke ifadesi de kullanılır.⁹ Yer Bakımından Uygulama başlıklı TCK m. 8/f.1’de “*Türkiye’de işlenen suçlar hakkında Türk Kanunları uygulanır.*” denilmek suretiyle yargı yetkisinin esasen mülkilik ilkesine dayandığı kabul edilmiştir. TCK m.8 /f.2, a bendinde ise “*Suç; Türk kara ve hava sahaları ile Türk karasularında ... işlendiğinde Türkiye’de işlen-*

⁶ Ilias Bantekas - Susan Nash, *International Criminal Law*, London, Routledge - Cavendish Publications, 2007, s.73; Tezcan - Erdem - Önok, s. 80; Blakesley, s. 43.

⁷ Antonio Cassese: *International Criminal Law*, New York, Oxford University Press, 2003, s. 278.

⁸ Bkz. Cassese, s. 278; Tezcan - Erdem - Önok, s. 81.

⁹ Timur Demirbaş, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Seçkin Yay., Ankara, 2009, s. 140; Veli Özer Özbek - Nihat Kanbur - Pınar Bacaksız - Koray Doğan - İlker Tepe, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Seçkin Yay., Ankara, 2010, s. 132 vd.; Zafer, s. 458.

miş sayılır.” denilerek gerçek ülkedeki yargı yetkisi belirlenmiştir. TCK m. 8/f.2, b bendinde *“Açık denizde ve bunun üzerindeki hava sahasında, Türk deniz ve hava araçlarında veya bu araçlarla,”* c bendinde *“Türk deniz ve hava savaş araçlarında veya bu araçlarla”* d bendinde ise *“Türkiye’nin kıt’a sahanlığında veya münhasır ekonomik bölgesinde tesis edilmiş sabit platformlarda veya bunlara karşı”* işlendiğinde Türkiye’de işlenmiş sayılır denilerek Türkiye’nin farazi ülkesindeki yargı yetkisi belirlenmiştir.¹⁰

Ülkesellik ilkesinin uygulanabilmesi için hem davranışın hem de sonucun mutlaka o devletin ülkesinde işlenmiş olması gerekmez. Mesafe suçlarında davranışın yapıldığı yer ile sonucun gerçekleştiği yer birbirinden farklıdır. Başka bir devlet ülkesinde başlayan ya da yargı yetkisini haiz devletin ülkesinde başlayıp da bir başka devletin ülkesinde devam eden ya da sona eren suçlarda da devletin yargı yetkisinin varlığı kabul edilmektedir.¹¹ TCK m. 8/f.1’de *“Fiilin kısmen veya tamamen Türkiye’de işlenmesi veya neticenin Türkiye’de gerçekleşmesi halinde suç, Türkiye’de işlenmiş sayılır.”* denilerek (fiilin) davranışın veya neticenin Türkiye’de gerçekleşmesi halinde TCK hükümlerinin uygulanacağı belirtilmiştir. Mesafe suçu denilen bu durumlarda davranış başka ülkede yapılmış, buna rağmen sonuç başka bir ülkede gerçekleşmişse *“dışarıdan içeriye mesafe suçu”*, davranış ilgili ülkede yapıp da sonuç başka ülkede gerçekleşmiş ise *“içeriden dışarıya mesafe suçu”*ndan bahsedilir. Münih havaalanında zehirlenen kişinin İstanbul’a geldiğinde ölmesi birinci duruma, İstanbul havaalanında zehirlenen yolcunun Münih’te ölmesi ise ikinci duruma örnek verilebilir. Böyle bir durumda iki devlet arasında bir anlaşma var ise buna göre davranılacak, aksi halde adli yardımlaşma hükümlerine göre bir çözüme varılacaktır.

Faile Göre Şahsilik İlkesi

Bu ilke, nerede suç işlemiş olursa olsun, ceza kanunların vatandaşlara uygulanacağı anlayışına dayanır.¹² Fail ister kendi ülkesinde ister yabancı bir ülkede bulunsun, vatandaşı olduğu devletin ceza

¹⁰ Zeki Hafızoğulları – Muharrem Özen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, US-A Yay., Ankara, 2010, s. 39.

¹¹ Bkz. Akbulut, s. 128 vd.; Koca – Üzülmüş, s. 64 vd.; Tezcan – Erdem – Önok, s. 87 vd.

¹² Bkz. Bishop, s. 363; Zafer, s. 459.

kanununa tabidir. Devlet, yabancı ülkede bulunan vatandaşlarına bulundukları ülkenin kanunlara saygılı olmaları ve suç işlememeleri ödevini yüklemektedir.¹³ Devlet başka bir devletin ülkesinde işlenen suçu, faille arasındaki hukuksal bağa dayanarak soruşturmaktadır ve yargı yetkisinin alanını genişletmektedir.¹⁴ Bu ilkeye başvurulabilmesi için mağdurun ilgili devletin vatandaşı olması gerekmediği gibi, suç işlendikten sonra failin vatandaşlık durumundaki değişiklik de önemli değildir.¹⁵

Birçok kanunda bu ilkeye yer verilmesinin nedeni, suç nedeniyle vatandaşın geri verilmesinin anayasada kabul edilmemesidir.¹⁶ Bu ilkenin uygulandığı hallerde devlet, bir başka ülkede suç işleyen vatandaşını geri vermediği gibi vatandaşının cezasız kalmasını da önlemiş olur.¹⁷ Bazen de suçun işlendiği ülkedeki yargı ve hukuk sistemine itibar etmeyen devlet, kendi vatandaşının suçun işlendiği yerde yargılanmasını engellemek için bu yola gitmektedir. Failin vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu devlet, faille arasındaki bu hukuksal bağdan yola çıkarak başka bir ülkede işlenen suç üzerinde yargı yetkisini kullanmaktadır.

Devletin bu yetkisini kullanması ceza kanunlarında bazı şartlara bağlanmış olabilir. Ancak devlet bu yetkisini kullanmak için failin ya da suçun işlendiği devletin iznine veya onayına gerek duymaz. Devletin yargı yetkisinin başka ülkede suç işlemiş vatandaşlarını yargılamayı da içerdiği kabul edilir. “*Vatandaş Tarafından İşlenen Suç*” başlıklı TCK m. 11/f.1’de “*Bir Türk vatandaşı, 13 üncü maddede yazılı suçlar dışında, Türk Kanunlarına göre aşağı sınırı bir yıldan az olmayan hapis cezasını gerektiren bir suçu yabancı ülkede işlediği ve kendisi Türkiye’de bulunduğu takdirde, bu suçtan dolayı yabancı ülkede hüküm verilmemiş olması ve Türkiye’de kovuşturulabilirliğin bulunması koşulu ile Türk Kanun-*

¹³ O’Connell, s. 254.

¹⁴ Blakesley, s. 61- 62.

¹⁵ Bkz. Koca - Üzülmüş, s. 75.

¹⁶ Cassese, s. 281; Demirbaş, s. 161; Tezcan - Erdem - Önok, s. 134.

¹⁷ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası m. 38/f.11’e göre, “*Uluslararası Ceza Divanına taraf olmanın gerektirdiği yükümlülükler hariç olmak üzere vatandaşı, suç sebebiyle yabancı bir ülkeye verilemez.*” Türkiye henüz Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü’ne taraf olmadığı için vatandaşın herhangi bir suçtan dolayı geri verilmesi söz konusu değildir.

larına göre cezalandırılır.” demek suretiyle faile göre şahsılık ilkesinin kapsamını ve bunun uygulanma koşullarını belirlemiştir. Yine aynı maddenin 2. fıkrasına göre; “suç, aşağı sınırı bir yıldan az hapis cezasını gerektirdiğinde yargılama yapılması zarar görenin veya yabancı hükûmetin şikâyetine bağlıdır. Bu durumda şikâyet, vatandaşın Türkiye’ye girdiği tarihten itibaren altı ay içinde yapılmalıdır”. Bunun yanı sıra, Görev Suçları başlıklı TCK m.10’da “Yabancı ülkede Türkiye namına memuriyet veya görev üstlenmiş olup da bundan dolayı bir suç işleyen kimse, bu fiile ilişkin olarak yabancı ülkede hakkında mahkûmiyet hükmü verilmiş bulunsa bile, Türkiye’de yeniden yargılanır.” denilerek görev suçları yönünden de faile göre şahsılığı benimsenmiştir.

Mağdura Göre Şahsılık İlkesi

Bu ilkeye göre yargı yetkisi, mağdurun vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu devlete aittir.¹⁸ Devlet, sınırları dışında vatandaşlarına karşı işlenen suçlarda da “devlet vatandaşını korur” anlayışıyla, yargı yetkisini kullanarak vatandaşlarının haklarını gözettiği için bu ilke ulusal-milliyetçi esaslara dayanır. Faile göre şahsılık ilkesi 19. yüzyılda şekillenmesine rağmen 2. Dünya Savaşı’nın ardından Fransa’nın ülkesi dışında vatandaşlarına yönelik askeri veya savaş suçlarında vatandaşlarına karşı suç işleyenleri koruyacağını beyan etmesiyle yerleşmiştir.¹⁹ Bu ilkenin gündeme geldiği Bozkurt – Lotus davasından bu yana uluslararası hukuk ve devletlerin egemenlik algısı oldukça değişmiş durumdadır.²⁰ Bu ilke yaygın biçimde Meksika, Brezilya ve İtalya tarafından

¹⁸ Bazı hukukçular, koruma ilkesinin hem devleti hem de vatandaşı koruyucu bir yönü olduğunu ileri sürerek, bu ilkeyi de koruma ilkesi başlığı altında incelemektedirler. Bazı hukukçular ise ikili bir ayrıma giderek, suçun mağdurunun devlet olması durumunu “koruma ilkesi”, suçun mağdurunun (suçun pasif süjesinin) vatandaş olması durumunu ise “mağdura göre şahsılık” ilkesi olarak adlandırmaktadırlar. Bkz. Bishop, s. 363; O’Connell, s. 336. İncelemede kolaylık sağlanması için ikinci yöntemi benimsedik.

¹⁹ Blakesley, s. 69 -70.

²⁰ 2 Ağustos 1926’da, Lotus adlı Fransız bandıralı yük gemisi ile Bozkurt adlı Türk bandıralı kömür yüklü gemi Akdeniz’in uluslararası sularında, Midilli Adası’nın 5 - 6 deniz mili açıklarında çarpışmıştır. Bozkurt’un mürettebından sekizi kaybolmuş, Lotus ise kurtarabildiği birkaç tayfa ve Bozkurt’un kaptanını İstanbul’a getirmiştir. Kazadan sonra İstanbul’a gelen Lotus’un Fransız kaptanı Demons, meydana gelen kaza ve ölümlerden sorumlu tutularak İstanbul mahkemesi tarafından yargılanmış 15 Eylül 1926’da taksirle ölüme sebebiyet vermekten

uygulanmaktayken İngiltere ve ABD'nin eleştirilerine hedef olmuştur. Ancak ilk kez Noriega Davasında bu ilkeye dayanarak yargılama yapan ABD, son yıllarda yaşanan uluslararası çatışmaların ardından, ülkesi ve ülkesi dışında vatandaşlarına yapılan saldırıların faillerini bu ilkeye dayanarak yargılamaya başlamıştır.²¹ Devletler, uçak kaçırma ve sabotajlar sonucu mağdur olan vatandaşlarını bu ilke çerçevesinde korumayı, böylece bir başka ülkede vatandaşlarına karşı suç işleyen faillerin cezasız kalmamalarını amaçlamaktadırlar.²² Bu ilkeyi uygulayarak başka bir ülkede bulunan kişiyi yargılayan devlet, çoğu zaman sanık geri verilmediği için sanığın yokluğunda (in absentia) yargılama yapmaktadır.²³

Mağdura göre şahsilik ilkesi, TCK m. 12/f.2'de yer almaktadır.²⁴

dolayı 80 gün hapis ve para cezasına mahkum edilmiştir. Olay uluslararası sularda gerçekleştiği için Fransa nota vererek Türk mahkemesinin yargı yetkisinin olmadığını belirtmiştir. Türkiye ise notayı reddederek olayı Lahey'de bulunan Milletlerarası Daimi Adalet Divanı'na götürmeyi önermiştir. 7 Eylül 1927'de Divan önünde görülen davada Fransa'nın savunmaları reddedilerek Türkiye'nin uluslararası sularda gerçekleşen ve vatandaşlarının ölümüyle sonuçlanan bu olayda yargı yetkisini kullanmasını engelleyen bir uluslararası kuralın olmadığına karar vermiştir. Davanın tam metnine ulaşmak için bkz. <http://www.icj-cij.org/pcij>

²¹ Panama devlet başkanı Manuel Noriega, 1988'de ABD'de (Miami) gıyabında yapılan yargılama sonucu jüri tarafından uyuşturucu kaçakçılığı ile suçlanmıştı. 1990'da ABD askeri kuvvetleri Panama'ya askeri bir operasyon düzenleyerek Noriega'yı bu suçlardan dolayı tutukladılar. ABD'ye götürülen Noriega'nın yargılanması boyunca devlet başkanının diplomatik dokunulmazlığı ve bir devletin başka bir devlet ülkesinde işlenen suçlardan dolayı yargı yetkisine sahip olup olamayacağı tartışma konusu olmuştur. Bkz. Adam Isaac Hasson, "Extraterritorial Jurisdiction and Sovereign Immunity on Trial: Noriega, Pinochet, and Milosevic-Trends in Political Accountability and Transnational Criminal Law". Makalenin tam metnine ulaşmak için bkz. http://www.bc.edu/bc_org/avp/law/lwsch/journals/bcicl.

²² Burada "Lockerbie Davası"nın niteliği de vurgulanmalıdır. Bu davada esasen hukuksal bir sorun "siyasal bir yöntemle" çözülmüştür. Ancak sorun aşılınca kadar, İngiltere ve ABD "koruma ilkesine" dayanarak sanıkların kendilerine iade edilmesi hususunda ısrar etmişlerdir. Bu dava hakkında bkz. Anthony Aust, "Lockerbie: The Other Case", *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 49, 2000, s. 278 vd.; Türkkaya Ataöv, Lockerbie Olayı, Ankara, 1992.

²³ Bkz. Cedric Ryngaert, "Universal Jurisdiction in an ICC Era", *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, Vol. 14, N.1, s.54 vd.

²⁴ "Yabancı Tarafından İşlenen Suç" başlıklı TCK m. 12/f.1'de "Bir yabancı, 13 üncü maddede yazılı suçlar dışında, Türk Kanunlarına göre aşağı sınırı en az bir yıl hapis cezasını gerektiren bir suçu yabancı ülkede Türkiye'nin zararına işlediği ve kendisi Türkiye'de bulunduğu takdirde, Türk Kanunlarına göre cezalandırılır. Yargılama

Bu hükme göre, “Yukarıdaki fıkra da belirtilen suçun bir Türk vatandaşının veya Türk Kanunlarına göre kurulmuş özel hukuk tüzel kişisinin zararına işlenmesi ve failin Türkiye’de bulunması halinde, bu suçtan dolayı yabancı ülkede hüküm verilmemiş olması koşulu ile suçtan zarar görenin şikayeti üzerine fail, Türk Kanunlarına göre cezalandırılır.” Maddede geçen “yukarıdaki suç” ifadesi TCK m. 12/f.1’deki “13 üncü maddede yazılı suçlar dışında, Türk Kanunlarına göre aşağı sınırı en az bir yıl hapis cezasını gerektiren bir suç”tur. Buna göre, yabancı ülkede aşağı sınırı en az bir yıl hapis cezasını gerektiren bir suçun Türk vatandaşının veya Türk Kanunlarına göre kurulmuş özel hukuk tüzel kişisinin zararına işleyen bir yabancı, Türkiye’de bulunduğu takdirde Türk Kanunlarına göre cezalandırılır.

Koruma İlkesi

Koruma ilkesi, devletin kendisi koruma hakkı olduğu anlayışına dayanır. Bu ilkenin uygulanmasında önemli olan suçun devletin menfaatlerine karşı işlenmiş olmasıdır.²⁵ Suçun nerede ve kim tarafından işlendiği önemli değildir. Devlet, ülkesinde işlenen suçlarda mülkiyet ilkesine dayanarak, başka bir ülkede işlenen suçları ise fail veya mağdur vatandaş ise yargılamaktadır. Koruma ilkesine başvurulduğunda, suçun devletin ülkesinde işlenmiş olması, fail ya da mağdurun da vatandaş olması gerekmez. Bu durumda devlet, başka bir ülkede işlenen bir suçun bizzat kendi varlığına ve güvenliğine karşı işlenmiş kabul ederek yargı yetkisini kullanmaktadır. Suçun mağduru, devlet tüzel kişiliği ya da o devletin toplumdur.²⁶ Devletin bu ilkeye başvurabilmesi için yabancı ülkede yapılan davranışların o ülke kanunları-

yapılması Adalet Bakanının istemine bağlıdır.” denilmektedir. Birçok yazar, bu fıkra hükmünü de mağdura göre şahsılık kapsamında değerlendirmektedirler. Bkz. Koca - Üzülmüş, s. 77; Özbek ve diğerleri, s. 147 - 148; Demirbaş, s.164. Bu hükümde suçun “Türkiye’nin zararına işlenmiş olması” koşulu arandığından, 18 nolu dipnotta belirtilen kapsamda, bu hükmü koruma ilkesi kapsamında ele alan görüşleri benimsedik. Bkz. Zafer, s. 463; Hakeri, 84.

²⁵ Zafer, s. 463; Tezcan - Erdem - Önok, s.145.

²⁶ Daha önce de belirtildiği gibi, koruma ilkesinin hem devleti hem de vatandaş koruyucu bir yönü olduğu ileri süren görüşler vardır. Ancak ikili bir ayrıma gidilerek, suçun mağdurunun (suçun pasif sujesinin) vatandaş (gerçek kişi veya özel hukuk tüzel kişisi) olması “mağdura göre şahsılık” ilkesi, suçun mağdurunun devlet olması durumu ise “koruma ilkesi” olarak adlandırılmalıdır. Bkz. Bishop, s. 336, Zafer, s. 463, Hakeri, s. 84.

na göre suç olması da gerekmez. Yargı yetkisini kullanan devlet, bir başka ülkede yapılan hareketleri kendi ülkesinin kanunlarına göre suç olarak görmektedir. Bu durumda ülke dışında devletin güvenliğine veya devlet fonksiyonlarının bütünlüğüne/işleyişine yönelik suçlarda devletin bu suçu kendi mahkemelerinde yargılayarak kendi kanunlarını uygulanması amaçlanır.²⁷ Bu ilkenin uygulanması, devlet egemenliğinin devletin ülkesi dışında da korunmasını amaçlar. Vatana ihanet ve casusluk bu ilkenin uygulandığı klasik örneklerdir.²⁸

Koruma ilkesine başvurulduğunda devlet, bir başka ülkede bulunan ve vatandaşı da olmayan kişileri yargılamaktadır. Bu nedenle, bu ilkeye dayanarak yargılama yapılması halinde, bir başka çalışmanın konusu olabilecek sorunlar doğmaktadır. Her şeyden önce, yargı yetkisini kullanan devlet, başka devletin vatandaşını yargılamaktadır. Bu devletin adli yardımında bulunup delilleri paylaşması zordur. Vatandaş bir başka devletin mahkemesinde yargılanan devlet, vatandaşını geri vermeyi kabul etmeyebilir. Bu yargı yetkisine başvuru hallerinde, iki devlet arasındaki hukuksal sorunların yanı sıra politik, ekonomik, askeri sorunlar ve çekişmelerin yaşanacağı açıktır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, Yabancı Tarafından İşlenen Suç başlıklı TCK m. 12/f.1'deki "*Bir yabancı, 13 üncü maddede yazılı suçlar dışında, Türk Kanunlarına göre aşağı sınırı en az bir yıl hapis cezasını gerektiren bir suçu yabancı ülkede Türkiye'nin zararına işlediği ve kendisi Türkiye'de bulunduğu takdirde, Türk Kanunlarına göre cezalandırılır. Yargılama yapılması Adalet Bakanının istemine bağlıdır.*" hükmü koruma ilkesine dayanmaktadır.²⁹ Bunun yanı sıra, TCK m. 13/f.1, b bendindeki düzenleme de koruma ilkesine dayanmaktadır.³⁰ TCK m. 13/f.1'de "*Aşağıdaki suçların, vatandaş veya yabancı tarafından, yabancı ülkede işlenmesi halinde, Türk Kanunları uygulanır*" denilmektedir. TCK m. 13/f.1, b bendinde ise "*İkinci Kitap, Dördüncü Kısım altındaki Üçüncü, Dördüncü, Beşinci,*

²⁷ Blakesley, s. 54.

²⁸ Bantekas - Nash, s. 83.

²⁹ Zafer, s. 463; Hakeri, s. 84.

³⁰ Zafer, s. 463; Hakeri, s. 84. Hakeri, TCK m. 13/f.1, a bendinde yer alan suçların da koruma ilkesine dayandığını savunmaktadır. Ancak a bendinde yer alan soykırım suçu ve insanlığa karşı suçların evrensel yargı yetkisi kapsamında değerlendirmesi gerekmektedir.

Altıncı, Yedinci ve Sekizinci Bölümlerde yer alan suçlar” sayılmaktadır. Bu suçlar, Devletin Egemenlik Alametlerine ve Organlarının Saygınlığına Karşı Suçlar (m. 299 – 301), Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar (m. 302 – 308), Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar (m. 309 – 316), Milli Savunmaya Karşı Suçlar (m. 317 – 325), Devlet Sırlarına Karşı Suçlar ve Casusluk (m. 326 – 339), Yabancı Devletlerle Olan İlişkilere Karşı Suçlardır (m. 340 – 343). Bu suçlar dolayısıyla yabancı bir ülkede mahkûmiyet veya beraat kararı verilmiş olsa bile, Adalet Bakanının talebi üzerine Türkiye’de yargılama yapılır. (TCK m. 13/f.3)

Evrensel Yargı Yetkisi

Evrensel yargı yetkisi, deniz haydutluğuna karşı mücadele edilebilmesi amacıyla kabul edilmiştir.³¹ Açık denizlerde bir haydut gemisini herhangi bir devletin takip edip bunları cezalandırabilmesinin temeli ise deniz haydutluğunun herkese karşı suç (*delicta juris gentium*) olarak görülmesidir.³² Bu istisnai yargı yetkisine başvurulmasının nedeni, klasik yargı yetkisi ilkelerine başvurulamayan ve bütün devlet ve toplumların zararına işlenen suçların faillerini herhangi bir devletin yargılama hakkına sahip olmasını sağlamaktır.³³ Evrensel yargı yetkisi, diğer ilkelere başvurulamayan hallerde suçla doğrudan ilgisi olmayan bir devlete yargılama yapma yetkisi vermektedir.³⁴

Bu ilke esasen devletin egemenlik alanında uygulanabilecek olan yargı yetkisinin istisnai olarak geniş bir alanda uygulanmasına olanak tanımaktadır. Bu durumda ceza kanunları nerede, kim tarafından ve kime karşı işlenirse işlensin tüm suçlara uygulanır.³⁵ Böyle olunca, aslında “*istisnai ve dar*” bir yargı, yetkisi en güçlü ilke haline gelip en geniş uygulama alanına sahip olmakta ve bu nedenle de bir başka

³¹ Cassese, s. 284; Madeline Morris, “Universal Jurisdiction in a Divided World: Conference Remarks”, *New England Law Review*, 2000 - 2001, N. 35, s. 339 vd.

³² Bishop, s. 365.

³³ Cassese, s. 284.

³⁴ Bruce Broomhall, “*International Justice and the International Criminal Court: Between Sovereignty and the Rule of Law*”, Oxford, Oxford University Press, 2003, s. 106; Hakeri, s.85.

³⁵ Morris, s. 337; Luc Reydam, “Universal Criminal Jurisdiction: The Belgian State of Affairs”, *Criminal Law Forum*, 2000, N.11, s.185.

devletin egemenlik alanına müdahale teşkil etmektedir. Suçluyu elinde bulunduran herhangi bir devlet, bütün devletlerin ortak çıkarlarını ihlal eden kişiyi yargılayabilir ve yargılamalıdır. Suçluyu elinde bulunduran devlet bu kişiyi yargılamıyorsa talep eden devlete iade etmelidir. Buradan hareketle “*ya yargıla ya iade et*” (aut dedere, aut judicare) ilkesi de kabul edilmiştir.³⁶ Buna göre, bir devletin ülkesinde bulunan bir sanık ya işlediği suçtan dolayı bulunduğu ülkede yargılanmalıdır ya da kendisini talep eden devlete iade edilerek yargılanması sağlanmalıdır.³⁷

Korsanlara karşı etkin mücadele amacıyla benimsenen evrensel yargı yetkisi günümüzde uyuşturucu ticareti ve terörizme karşı mücadelede yoğun biçimde uygulanmasının yanı sıra insan ticareti, göçmen kaçakçılığı ve kara para aklama suçlarına karşı da etkin bir mücadele aracıdır.³⁸ Bugün evrensellik ilkesinin asıl önemi, uluslararası suçların işlenmesi halinde uygulanabilir olmasından kaynaklanmaktadır. Nürenberg ve Tokyo yargılamalarından beri “*uluslararası ceza hukuku*” ya da “*evrensel ceza hukuku*” denilen alan şekillenmeye başlamış ve ulusların ve insanlığın evrensel menfaatleri bu yeni hukukla korunmaya çalışılmıştır.³⁹ Bu yargılamalarla şekillenen evrensel yargı yetkisi, mülklik ilkesinin antitezi niteliğine bürünmüştür.⁴⁰

Uzun zamandan beridir soykırım, savaş suçları ve insanlığa karşı suçların bu suçların işlendikleri devlet ülkesi dışında da kovuşturulabileceği ve sorumluların yargılabilecekleri kabul edilmektedir. Bu suçların takip edilmesi açısından evrensel yargı yetkisinin kabul edilmesinin temel nedeni, bu tür suçların işlendiği ülkede etkin bir hukuk

³⁶ Hakeri, s. 85; Koca - Üzülmüş, s. 79; Tezcan - Erdem - Önok, s. 148.

³⁷ O’Connell, s. 338; Broomhall, s. 107; Ademola Abass, “The International Criminal Court and Universal Jurisdiction”, *International Criminal Law Review*, Vol. 6, N. 3, s. 353 vd; Bantekas - Nash, s. 91.

³⁸ Bantekas - Nash, s. 86; Zafer, s. 466.

³⁹ Broomhall, s. 109 vd.; Ryngaert, s. 57. 1933’te Palermo’da yapılan 3. Ceza Hukuku Uluslararası Kongresinde tüm devletlerin ortak çıkarlarını ihlal eden suçlar evrensellik ilkesi çerçevesinde kovuşturulacak suçlar olarak belirtilmiş ve hangi suçların bu nitelikte sayılacağı örnekleyici biçimde sayılmıştır. Bkz. Tezcan - Erdem - Önok, s. 149.

⁴⁰ Henry King, “Universal Jurisdiction: Myths, Realities, Prospects, War Crimes and Crimes Against Humanity”, *New England Law Review*, 2000 - 2001, Vol. 35, N. 2, s. 282.

sistemi ve yargının bulanmayacağı ya da ilgili devletin bu suçları yargılamakta gerekli özeni göstermeyeceği endişesidir.⁴¹ Uluslararası suçların kovuşturulmasında evrensellik ilkesinin hayata geçirilmesi, bu suçlara iştirak edenlerden en azından bir kısmının yargılanabilmesini olanaklı kılacak ve bu suçların failleri cezasız kalmayacaktır.⁴² Ancak evrensel yargı yetkisinin kabul edilme nedeni devletleri sorumlu tutmak ya da devletleri cezalandırmak değil, insanlığa karşı suç işleyen bireylerin cezasız kalmamasını sağlamaktır.⁴³ Evrensel yargı yetkisinin kabul edilme nedeni devletlerin birbirlerinin içişlerine müdahale etmeleri ya da siyasi baskı kurabilmeleri de değildir. Günümüzde bu ilkenin amacı uluslararası suçların cezasız kalmasını engellemek ve bozulan uluslararası kamu düzenini yeniden tesis edebilmektir. Nitekim 2. Dünya Savaşı'nın ardından hem ulusal hem de uluslararası mahkemeler önünde savaş suçları ve insanlığa karşı suçların konu edildiği bir dizi yargılama yapılmıştır. Londra anlaşması ile kurulan Nüremberg ve daha sonra Uzak Doğu'da işlenen benzeri suçları yargılamak amacıyla kurulan Tokyo mahkemelerindeki yargılamalar mülkilik, koruma ya da şahsiliğe göre yargılama yaptıkları gibi açıkça ifade edilmese de evrensellik ilkesine dayanarak da yargılama yapmışlardır.⁴⁴ 1948 tarihli Soykırımın Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme'nin müzakereleri sırasında da bu suçu işleyen herkesin herhangi bir devlet tarafından yargılanabilmesi gündeme gelmiş ve Sovyetler Birliği, ABD ve Fransa'nın yoğun muhalefeti üzerine kabul edilmemiştir.⁴⁵ Bu nedenle Soykırım Sözleşmesi bu suçu işleyenlerin ilgili devlet tarafından yargılanmasını kabul ederek, evrensel yargı yetkisini dışlamıştır. Bugün, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve soykırım suçunda ulusal mahkemelerin evrensel yargı yetkisinin varlığı artık genel olarak uluslararası hukukta kabul görmektedir.⁴⁶ Evrensel yargı

⁴¹ Morris, s. 337, dipnot n. 1.

⁴² Morris, s. 338; Blakesley, s. 71 - 72.

⁴³ King, s. 282.

⁴⁴ 2. Dünya savaşı sırasında Almanya'daki bir kampta Belçikalı, İspanyol ve Fransız esirlere kötü muamele etmek ve bunları öldürmekle suçlanan İspanyol vatandaşı Monte'nin, Fransız askeri mahkemesinde yargılanması buna örnek olarak gösterilebilir. Bkz. Morris, s. 342.

⁴⁵ Morris, s. 347; Hall, s. 130 vd.

⁴⁶ Son yıllarda terörist eylemlerin de yukarıda ifade edilen suçlar gibi uluslararası kamu düzenini bozdukları, uluslararası suç oldukları düşüncesiyle terörist

yetkisi, korsanlıkla mücadele etmek amacıyla geleneksel uluslararası hukukta uzun zamandır bilinmesine karşın 2. Dünya savaşının ardından çok daha farklı amaçlarla kullanılmaya başlamıştır. Günümüzde evrensel yargı yetkisine, özellikle uluslararası suçları takip etmek için başvurulmaktadır. Ancak evrensel yargı yetkisine başvurulması durumunda, devletler arasında uluslararası ve ceza hukuku konularında bir başka çalışmanın konusu olabilecek sorunlar çıkabilmektedir. Yargı yetkisi açısından “tamamlayıcılık” ilkesiyle çalışan Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin kurulmasıyla beraber evrensel yargı yetkisinin kullanılması daha karmaşık bir hal almıştır.⁴⁷

TCK m. 13/f.1, b bendi koruma ilkesi kapsamında değerlendirilmiştir. Bu bent hükümleri dışındaki 13. maddede sayılan diğer haller evrensel yargı yetkisi kapsamında değerlendirilebilir. Çünkü “Diğer Suçlar” başlıklı TCK m. 13/f.1’de “Aşağıdaki suçların, vatandaş veya yabancı tarafından, yabancı ülkede işlenmesi halinde, Türk Kanunları uygulanır” denilerek fail veya mağdurun vatandaş olması veya suçun Türkiye zararına işlenmesi koşulu aranmamıştır. Ancak TCK m. 13’ün başlığı isabetli olmadığı gibi madde metninde uzun bir suç listesinin yer alması da doğru değildir. “Diğer suçlar” ifadesi ceza hukuku tekniği açısından eleştirilerek madde başlığının “ülke dışında işlenen suçlar” ya da “yabancı ülkede işlenen suçlar” olması gerektiği ileri sürülmüştür.⁴⁸ Madde başlığına yöneltilen bu eleştiriler doğrudur. Bunun yanı sıra evrensel yargı yetkisinin amacı ve niteliği dikkate alındığında 13. mad-

eylemlerin kovuşturulmasında da evrensel yargı yetkisinin varlığı ileri sürülmüşse de bu fikir henüz genel kabul görmemektedir. Bkz. Morris, s. 349. Henüz siyasal suç ile terör eylemleri konusunda belli bir tanım birliği sağlanmadığı ve terör eylemlerinin suçun işlendiği devlette kovuşturulabildiğine göre evrensel yargı ilkesini işletmek yersizdir. Öte yandan terör suçlarına dair sorunların geri verme kurumu, terörizmin önlenmesine dair iki ve çok taraflı anlaşmalarla çözümlenebileceği düşünülürse bu suçların takibi için evrensel yargı yetkisini kabul etmek gereksizdir.

⁴⁷ Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü m. 17’ye göre; Statüde yer alan bir suçun işlenmesi halinde birincil (asıl) yargılama yetkisi ilgili devletin ceza mahkemelerine aittir. Mülkilik, koruma, şahsilik ya da evrensel yargı yetkilerinden birini kullanarak yargılama yapan devlete Statü’de öncelik verilmiştir. İlgili Devlet göstermelik yargılama yapıyorsa, yargılama yapıp göstermelik cezalar veriyorsa veya yargılama yapmıyorsa ya da yargılama yapabilecek kapasiteye sahip değilse ya da bu devletin bizzat kendisinin istemesi halinde Uluslararası Ceza Mahkemesinin yargılama yetkisi devreye girecektir.

⁴⁸ Bkz. Hafızogulları – Özen, s. 41.

de kapsamının çok geniş tutulduğu da açıktır. TCK m. 13/f.1, a bendindeki suçların (soykırım suçu, insanlığa karşı suç, göçmen kaçakçılığı, insan ticareti) evrensel yargı yetkisine dahil edilmesi isabetlidir. Bu suçlar dolayısıyla yabancı bir ülkede mahkûmiyet veya beraat kararı verilmiş olsa bile, Adalet Bakanının talebi üzerine Türkiye’de yargılama yapılır. (TCK m. 13/f.3) Bunun yanı sıra işkence ve çevrenin kasten kirletilmesi suçlarında da evresel yargı yetkisine başvurulması kabul edilebilir. Ancak parada sahtecilik; uyuşturucu madde imal ve ticareti; deniz, demiryolu veya havayolu ulaşım araçlarının kaçırılması veya alıkonulması, fuhuş gibi suçlarda da bu yargı yetkisine başvurulması isabetli değildir. Ancak yargılama yapılmasının Adalet Bakanının istemine bağlanmış olması, olası sorunları engelleyebilir. 13. maddede yer alan suçların vatandaş tarafından işlenmesi halinde re’sen kovuşturma yapılması, yabancı tarafından işlenmesi halinde ise savcının kovuşturma yapmak konusunda takdir yetkisine sahip olması gerektiği de önerilmiştir.⁴⁹

Sonuç

Devlet egemenliğinin bir ifadesi olan “*cezalandırmak yetkisi*”, devletin egemenlik alanı ile sınırlıdır. Ceza davalarında devletin suça dair yargı yetkisi bakımından suçun işlendiği yeri esas alan “*mülkilik*”, ihlal edilen ulusal menfaatleri esas alan “*koruma*”, failin vatandaşlığını esas alan “*faile göre şahsılık*”, mağdurun vatandaşlığını esas alan “*mağdura göre şahsılık*” ve suçun uluslararası niteliğini esas alan “*evrensellik*” ilkesi olmak üzere beş sistem bulunmaktadır.

Temel ilke olan mülkilik ilkesine göre, devletin ülkesinde işlenen bir suç kim tarafından kime karşı işlenmiş olursa olsun, bu suçu takip etmek ve failleri yargılamak yetkisi o devlete aittir. TCK m. 8, mülkilik ilkesine dayanmaktadır. Faile göre şahsılık ilkesine göre, (TCK m. 11/f.1) fail ister kendi ülkesinde ister yabancı bir ülkede bulunsun, vatandaşı olduğu devletin ceza kanununa tabidir. Mağdura göre şahsılık ilkesinde devlet, egemenlik alanı dışında işlenen suçun mağduru olan vatandaşına karşı işlenen suçu yargılamaktadır. TCK m. 12/f.2 mağdura göre şahsılık ilkesine dayanmaktadır. Koruma ilkesinde ise

⁴⁹ Hakeri, s. 86.

devlet, başka bir ülkede işlenen bir suçu bizzat kendi varlığına ve güvenliğine karşı işlenmiş kabul ederek yargı yetkisini kullanmaktadır. Devlet bu ilkeyi uygulayarak egemenliğini ülkesi dışında da korumayı amaçlar. TCK m. 12/f.1 ve TCK m. 13/f.1, b bendi koruma ilkesine dayanmaktadır.

Yargı yetkisine dair ilkelerde, suç ile devlet arasında belli bir hukuksal ilişki bulunmasına rağmen evrensel yargı yetkisinde suç ile devlet arasında herhangi bir bağ yoktur. Bu durumda suçla hiçbir ilgisi olmayan ve suçtan doğrudan bir zarar görmeyen bir devlet, yargı yetkisini kullanmaktadır. Evrensel yargı yetkisi, geleneksel uluslararası hukukta uzun zamandır bilinmektedir. Ancak geleneksel uluslararası hukukta evrensel yargı yetkisinin kapsamı, korsanlarla her devletin mücadele edebilmesi ile sınırlıydı. Bu ilke, 2. Dünya savaşının ardından çok daha farklı amaçlarla kullanılmaya başlamıştır. Günümüzde evrensel yargı yetkisine, özellikle uluslararası suçları takip etmek ve uluslararası kamu düzenini korumak amacıyla başvurulmaktadır. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yargılama yapmaya başlamasıyla beraber, evrensel yargı yetkisi daha karmaşık bir hal almıştır. TCK m. 13'te sayılan suçlar (f.1/b bendi hariç) evrensel yargı yetkisi kapsamında düzenlenmiştir, ancak bu hükümde yer verilen a bendindeki uluslararası suçlar dışındakiler evrensel yargı yetkisinin kapsamı ve amacı ile uyumlu değildir. Esasen günümüzde evrensel yargı yetkisi sadece a bendinde sayılan uluslararası suçların cezasız kalmasını önlemeye yöneliktir.

KAYNAKLAR

- Abass, Ademola, "The International Criminal Court and Universal Jurisdiction", *International Criminal Law Review*, Vol. 6, N. 3, s. 349 - 385.
- Akbulut, Berrin, "Suçun İşlendiği Yer", *Üçüncü Yılında Yeni Ceza Adaleti* içinde, Seçkin Yay., Ankara, 2009, 123 - 160.
- Bantekas, Ilias - Nash, Susan, "International Criminal Law", London, Routledge - Cavendish Publications, 2007.
- Bassiouni, M. Cherif, "Crimes Against Humanity in International Law, London", *Martinus Nijhoff Publishers*, 1992.

- Bishop, W. William, *International Law, Cases and Materials*, Boston, L. Brown and Company, 1953.
- Blakesley, Christopher, "Extraterritorial Jurisdiction", *International Criminal Law*, Vol. 2, (Edit) M. Cherif Bassiouni, New York, Transnational Publishers, 1998.
- Broomhall, Bruce, "International Justice and the International Criminal Court, Between Sovereignty and the Rule of Law", Oxford, Oxford University Press, 2003.
- Cassese Antonio, "International Criminal Law", New York, Oxford University Press, 2003.
- Demirbaş, Timur, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Seçkin Yay., Ankara 2009.
- Hafizoğulları, Zeki - Özen, Muharrem, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, US-A Yay., Ankara, 2010.
- Hakeri, Hakan, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2009.
- King, Henry, "Universal Jurisdiction, Myths, Realities, Prospects, War Crimes and Crimes Against Humanity", *New England Law Review*, 2000 - 2001, Vol. 35, N. 2, s. 281 - 286.
- Koca, Mahmut - Üzülmüş, İlhan, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Seçkin Yay., Ankara, 2008.
- Morris, Madeline, "Universal Jurisdiction in a Divided World, Conference Remarks", *New England Law Review*, 2000 - 2001, N. 35, s. 337 - 361.
- O'Connell, D.P, "International Law for Students", London, Stevens & Sons, 1971.
- Özbek, Veli Özer - Kanbur, Nihat - Bacaksız, Pınar - Doğan, Koray -Tepe, İlker, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Seçkin Yay., Ankara, 2010.
- Reydam, Luc, "Universal Criminal Jurisdiction, The Belgian State of Affairs", *Criminal Law Forum*, 2000, N.11, s. 183 - 216.
- Ryngaert, Cedric, "Universal Jurisdiction in an ICC Era", *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, Vol. 14, N.1, s. 46 - 80.

Tezcan, Durmuş, “Yeni TCK’da Yer Bakımında Yetki”, *Manisa Barosu Dergisi*, Sayı 110, s. 40 -50.

Tezcan, Durmuş – Erdem, M. Ruhan – Önok, R. Murat, *Uluslararası Ceza Hukuku*, Seçkin Yay., Ankara, 2009.

Tierney, Stephen, “Reframing Sovereignty? Sub-State National Societies and Contemporary Challenges to the Nation- State”, *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 54, 2005, 161 – 183.

Zafer, Hamide, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Beta Yay., İstanbul, 2010.